

Колеснік Я. В.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Дніпровського державного аграрно-економічного університету*

Попов В. О.

магістр

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Kolesnik Ya. V.

PhD in economics,

*Associate Professor of finance, banking and insurance
Dnipro State Agrarian and Economic University*

Popov V. O.

Master

Dnipro State Agrarian and Economic University

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено теоретичні дослідження стану ліквідності банківського сектору України. Проаналізовано стан ліквідності комерційних банків у банківському секторі України. Виявлено проблемні питання щодо регулювання ліквідності та шляхи їх вирішення. Надано рекомендації щодо вдосконалення регулювання ліквідності банків.

Ключові слова: ліквідність банківського сектору, регулювання ліквідності, активи, банківський сектор, фінансова нестабільність, нормативи, НБУ.

Вступ та постановка проблеми. Ліквідність банку є однією з найважливіших системних характеристик банківської діяльності, яка потребує вивчення, аналізу та ефективного управління. Від цієї характеристики залежать якість і повнота здійснюваних функцій та операцій з обслуговування клієнтів. Банк, який має надлишкову ліквідність, виявляє негативні тенденції менеджменту та його неспроможність ефективно розпоряджатися залученими ресурсами, що виражається втратою потенційного прибутку.

Необхідною умовою життєдіяльності банку є підтримка достатнього рівня ліквідності, що є неодмінною умовою нормального функціонування банку. Проблема платоспроможності банків та регулювання ліквідності в рамках здійснення банком активних операцій стає все більш актуальною, тому вирішення проблем ліквідності має бути пріоритетним питанням діяльності банку та банківського сектору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців, які присвячені дослідженню ліквідності банківських установ. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій, тема є досить дискусійною та актуальною для сьогодення.

В Україні цю проблему вивчали такі вчені-економісти та фінансисти, як А.М. Герасимович, О.В. Дзюблюк, А.М. Мороз, Л.О. Примостка, О.М. Колодізев, І.М. Чмута, І.О. Губарева. Серед російських учених варто відзначити Л.Г. Батракову, О.І. Лаврушина, А.П. Вожжова. На нашу думку, фундаментальними працями з цієї проблематики є роботи П.С. Роуза та Дж.Ф. Сінкі, оскільки докладно в них розглянуто дефініцію ліквідності та методологічні підходи до її використання в банківському секторі для максимізації прибутку.

Проблема регулювання ліквідності в рамках здійснення банком активних операцій стає все більш актуальною. Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вченими, досі управління ліквідністю банків залишається недостатньо розробленим питанням як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Метою роботи є аналіз ліквідності банківського сектору України, визначення проблемних питань з цього напрямку та пошуки шляхів щодо їх вирішення.

Результати дослідження. Нині Україна переживає важкі часи як в соціальній, економічній, фінансовій сферах, так і в банківському секторі. Найвагомішою проблемою, що постала перед банківською системою, є формування та збереження ліквідності банків України.

Отже, НБУ, згідно зі світовою практикою, підтримує банківську ліквідність лише на короткостроковій основі та за умови, що регуляторний орган банківського нагляду оцінює фінансову установу як платоспроможну та здатну надати під такий кредит адекватне забезпечення. Для ефективного регулювання ліквідності банків, виконання функцій кредитора останньої інстанції НБУ, відповідно до «Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України» від 30 квітня 2009 р. № 259, може застосовувати такі інструменти [1]:

- операції з рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт і кредитів рефінансування терміном до 90 днів);

- операції РЕПО (прямого та зворотного), сутність яких полягає в наданні грошових засобів під забезпечення цінних паперів з виплатою певної процентної ставки доходу; ця операція може здійснюватися з переходом права власності на актив, без переходу права власності на нього та із залученням третьої сторони;

- надання стабілізаційного кредиту;

- операції з власними борговими зобов'язаннями (депозитні сертифікати Національного банку овернайт та сертифікати терміном до 90 днів);

- операції з державними облігаціями України.

Для банківських установ України питання ефективного управління ліквідністю є одним з найбільш актуальних в умовах сьогодення. Такі фактори, як недостатня кількість платоспроможних позичальників, недостатній рівень довіри населення до банківської системи, ставлять перед українськими банками надзвичайно складні завдання. У ситуації, що склалася на ринку банківських

послуг, питання управління ліквідністю є вкрай важливим для ефективної діяльності банківської системи загалом. При цьому не слід забувати про те, що втрата банком своєї ліквідності може стати причиною втрати коштів або навіть банкрутства значної кількості його клієнтів. Це робить питання банківської ліквідності проблемою не лише економічного, але й суспільного значення. В сучасних умовах загалом по банківській системі України спостерігається значне перевищення показників ліквідності над нормативними значеннями. Таку ситуацію не можна вважати цілком позитивною, оскільки вона свідчить про те, що банки, намагаючись працювати більш виважено, а тому обережніше в нинішній кризовій ситуації, вкладають свої кошти у високоліквідні активи, які фактично є менш дохідними, ніж активи з більшим строком вкладення.

Сьогодні розрахунок нормативів ліквідності активів проводиться за балансовою вартістю, що робить нормативи поточної ліквідності більш об'єктивним інструментом для управління ризиком ліквідності. Нині діє Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України [1], якою Національний банк України встановив такі нормативи ліквідності, як миттєва ліквідність (Н4), поточна ліквідність (Н5) та короткострокова ліквідність (Н6).

Оцінку дотримання банком показників ліквідності наведено в табл. 1 шляхом порівняння фактичних рівнів з нормативними значеннями та визначення відхилення від нормативів.

Згідно з даними табл. 1 можна дійти висновку, що норматив миттєвої ліквідності з 1 грудня 2013 р. по 1 грудня 2017 р. незначно збільшився на 4,62 в. п., що свідчить про збільшення обсягів грошових коштів банків на кореспондентських рахунках та водночас зростання попиту на рефінансування економіки. Відомо, що 2014 р. став кризовим для банківського сектору економіки України через складну економічну та політичну ситуацію в країні, тому його показник є найнижчим. Проте вже у 2015 р. можна побачити різкий стрибок у значенні цього нормативу в 1,5 рази (з 44,94% до 72,25%), а також різкий спад у 2016 р. до 59,42%, що пов'язано перш за все з негативними очікуваннями населення, високою концентрацією готівки, відтоком високоліквідних активів банків для забезпечення більш-менш нормального функціонування банківських установ. Щодо нормативу поточної

ліквідності, то протягом п'яти років його значення коливалось від 84% до 85%, що свідчить про відносну збалансованість між ліквідними активами та зобов'язаннями банків України. Значення нормативу короткострокової ліквідності коливається від 83% до 94%. Цей показник визначає мінімально необхідний обсяг активів банків для забезпечення виконання ними своїх зобов'язань протягом одного року.

За даними табл. 1 можна стверджувати, що нормативи ліквідності Н4, Н5 та Н6, встановлені НБУ, з 2013 р. до 2017 р. виконуються, а їх значення набагато більші за встановлені, що спричинено кризовими явищами в банківському секторі. Ці всі події знайшли своє відображення в тому, що банки вимушені були значно підвищити значення нормативів ліквідності, тобто у банків є деякий запас ліквідності за нормативами. Однак ситуація, що склалася, спонукає банк постійно приділяти увагу процесу управління ліквідністю. Це пов'язане з тим, що є значні розриви ліквідності по коштах, які не включені в розрахунок нормативів. Це свідчить про незадовільну роботу банків щодо забезпечення стабільної ліквідності, оскільки допущено ризик незбалансованості між активами та пасивами під час їх формування.

Наочним прикладом того, що дотримання нормативів ліквідності банками не відображає реальної ситуації з ліквідністю, є наведені в табл. 2 фактичні значення нормативів ліквідності в банківській системі України до й під час фінансової кризи.

Проаналізувавши дані табл. 2, можемо дійти висновку, що в період кризи значення нормативів ліквідності в банківській системі значно відрізнялися від їх значень у період стабільного функціонування, тому в період фінансової кризи ризик ліквідності був у банків значно більшим. У 2013 р. співвідношення ліквідних активів та сукупних активів зменшилось на 2,1 п. п., склавши 9,35%, що вкрай негативно вплинуло на ліквідність банківських установ за цей період. В подальші роки показник ліквідності підвищувався, що характеризувало вихід із кризи, а наприкінці 2017 р. склав 23,36%. Іншу ситуацію можна спостерігати щодо співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань. У 2013 р. цей показник складав лише 35,88%, а у 2014 р. збільшився до 91,19%. У 2015 та 2016 рр. показник зріс до 91,19%

Таблиця 1

Показники ліквідності банківського сектору України, %

Нормативне значення	1 грудня 2013 р.	1 грудня 2014 р.	1 грудня 2015 р.	1 грудня 2016 р.	1 грудня 2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2013 р., в. п.
Миттєва ліквідність (Н4 < 20%)	50,85	44,94	72,25	59,42	55,47	4,62
Поточна ліквідність (Н5 < 40%)	85,81	81,38	78,76	86,31	84,31	-1,5
Короткострокова ліквідність (Н6 < 60%)	86,96	83,85	88,83	88,50	88,89	1,93

Джерело: дані офіційного сайту НБУ [1]

Таблиця 2

Динаміка показників ліквідності в банківському секторі України, %

Показники	1 грудня 2013 р.	1 грудня 2014 р.	1 грудня 2015 р.	1 грудня 2016 р.	1 грудня 2017 р.
Співвідношення ліквідних активів та сукупних активів	9,35	11,45	18,84	20,5	23,36
Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань	35,88	91,19	94,73	92,07	90,48

Джерело: дані офіційного сайту НБУ

та 94,73% відповідно. Після 2016 р. спостерігається його падіння на 2%.

Досліджуючи ситуацію, що склалася сьогодні в банківському секторі України, можемо дуже чітко прослідкувати наведену вище тенденцію. Банки, щоб відповідати чинним нормативам, встановленим НБУ, залучають на свої рахунки кошти переважно від населення, але внаслідок невдало створеної системи управління ліквідністю у своєму банку не мають змоги впоратися з надлишком високоліквідних активів, сконцентрованих внаслідок неякісного менеджменту. Таку саму ситуацію можна спостерігати протягом 2016–2017 рр. Всі три показники ліквідності значно перевищують нормативні значення. З проаналізованих даних простежується низхідна динаміка коефіцієнта миттєвої ліквідності, який показує необхідний обсяг високоліквідних активів для забезпечення поточних зобов'язань протягом операційного дня, але сьогодні його значення утримується в межах 60%, що перевищує нормативне значення в 3 рази.

Як зазначалось вище, таку ситуацію не можна однозначно розглядати як позитивну, адже занадто висока концентрація високоліквідних активів в банківських установах свідчить про подальше збільшення кількості неплатоспроможних банків, які не мають можливості якісно управляти власною ліквідністю.

Отже, з вищенаведеного можна зробити висновок, що проблема забезпечення достатньої ліквідності банківських установ України залишається невирішеною. З метою забезпечення більш ефективного управління ліквідністю Національний банк України вносить зміни та доповнення до вже наявних інструкцій та положень замість того, щоб розробляти нові.

Як доводить практика, для боротьби з надлишком ліквідності недостатньо наявних методів. Для підвищення ефективності управління ліквідністю та подолання наявних недоліків у банківській системі України необхідно розробити комплексний підхід та докласти зусиль багатьох суб'єктів, зокрема НБУ, державного уряду та безпосередньо самих банків.

Для того щоби покращити ситуацію, необхідно з'ясувати, які саме фактори спричинили таку проблему.

Існують різні підходи до визначення факторів впливу на ліквідність банку. Але для того, щоб узагальнити різні погляди, пропонуємо класифікувати їх за двома ознаками, а саме внутрішні та зовнішні (рис. 1).

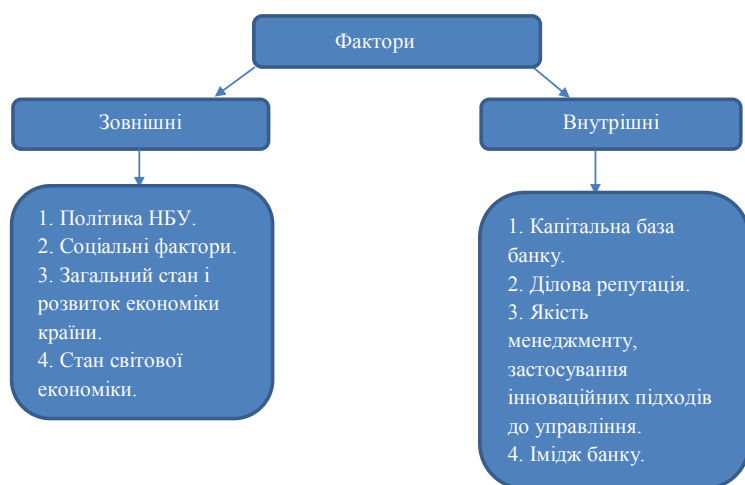

Рис. 1. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на ліквідність банку

Джерело: власна розробка авторів

Головним фактором впливу на ліквідність банківських установ є політика Національного банку України як провідного органу, що здійснює державний нагляд та регулювання діяльності банків. Національний банк встановлює та контролює обов'язкові нормативи ліквідності для банків, надає їм кредити рефінансування для підтримання рівня ліквідності та платоспроможності, встановлює норми обов'язкових резервів для банків, регулює грошову масу та рівень інфляції, а також стан валютного ринку. Але практичний досвід свідчить про те, що дії НБУ, спрямовані на регулювання банківської діяльності, не завжди приносять бажані результати. Значна кількість банків була ліквідована за останні 3–4 роки. Однак порушення, що регулярно фіксуються у цій сфері, запровадження режимів фінансового оздоровлення та навіть відкликання ліцензій на здійснення банківської діяльності свідчать про негарзди в управлінні фінансовими ресурсами з боку комерційних банків [2, с. 86–92].

Не менш важливим сьогодні залишається вплив такого фактору, як політична ситуація в Україні. На жаль, попри всі можливі прогнози аналітиків, важко точно спрогнозувати подальші зміни в цій ситуації. Політична нестабільність приводить до необхідності змін в законодавчій та нормативній базі, перегляду податкового навантаження та вимог до банківських установ. Такі обставини негативно впливають на банківське планування та перешкоджають ефективному управлінню ліквідністю, адже постає невпевненість у подальших діях.

Також на показники ліквідності сильно впливають внутрішні чинники, такі як капітальна база банку, що забезпечує фінансову стійкість банку; власний капітал, основу якого становлять статутний та інші фонди та який є головним захисним джерелом поглинання ризику активів і гарантування коштів клієнтів. Чим більший власний капітал банку, тим більша за інших рівних умов його ліквідність.

Основа діяльності будь-якого банку полягає в управлінні ліквідністю, що включає підтримку її на достатньому рівні для своєчасного забезпечення власних зобов'язань. Але надлишкова ліквідність, як зазначалось раніше, має негативну тенденцію до надмірного накопичення високоліквідних активів, які фактично є дешевшими, ніж кошти з довгим строком залучення [3, с. 25–30].

Водночас дефіцит ліквідності унеможливило своєчасність банку розраховуватися за своїми зобов'язаннями та залучення банком коштів для стабільного й ефективного функціонування. Для запобігання таким негативним явищам потрібно враховувати всі чинники, що здійснюють вплив на ліквідність банку.

Під час проведення дослідження було з'ясовано, що зовнішні та внутрішні чинники впливу на управління ліквідністю банку сильно взаємопов'язані. Зовнішнє середовище справляє неабиякий вплив на внутрішньобанківську ситуацію. Наприклад, від такого соціального фактору, як дохідне розшарування населення, перш за все залежить клієнтська база банку. Від складності політичної та економічної ситуацій в країні залежать очікування населення, як наслідок, можливі також зміни кількості клієнтів, якості кредитного портфеля банку тощо.

Під час аналізування цих чинників можна виокремити такі проблеми банківського сектору України:

- зниження рівня довіри населення до банку;
- девальвація національної валюти щодо інших валют;

– погіршення економічної та політичної ситуації в країні;

– обмеження доступу до ринків капіталів на міжнародному рівні.

Основною причиною вищезазначених проблем є погіршення економічної ситуації в Україні. Як відомо, економіка України не встигла оговтатися після фінансової кризи 2008–2009 рр., що ускладнилося політичною ситуацією, яка мала місце у 2014–2016 рр. та знайшла безпосереднє відображення в розвитку економіки загалом. Відбувся перерозподіл грошових витрат держави з одних економічних сфер в інші, що ускладнило життя України.

Висновки. Отже, розглянувши сутність проблеми банківської ліквідності та сучасний стан банківської системи України, можемо зробити висновок, що попит на ліквідні кошти рідко дорівнює їх пропозиції в будь-який момент часу, тому банк постійно має справу або з дефіцитом ліквідних коштів, або з їх надлишком (профіцитом). Для вирішення цієї проблеми запропонуємо такі рішення.

1) Необхідно організувати професійно-аналітичну роботу, яка має здійснюватися за такими напрямками, як оцінка ризикованості окремих активів банку, їх доходності та можливості перетворення на засоби платежу; аналіз впливу на стан ліквідності окремих банківських операцій, здійснення яких супроводжується зміною структури активів та пасивів банку, а отже, зміною стану його ліквідності; передбачення зміни співвідношення обсягу залучених вкладів та виданих кредитів з ураху-

ванням макро- і мікроекономічних факторів; оцінка можливостей використання зовнішніх джерел поповнення ліквідних коштів.

2) Підтримка ліквідності на необхідному рівні повинна здійснюватися за допомогою проведення зваженої політики управління активними та пасивними операціями, але при цьому в управлінні активами банку не варто забувати про такі моменти:

– терміни, на які банк розміщує кошти, повинні максимально відповідати термінам залучення ресурсів;

– слід акцентувати увагу на підвищенні рентабельності роботи загалом і на прибутковості операцій зокрема;

– менеджери з управління ліквідністю банку повинні контролювати діяльність усіх відділів банку, відповідальних за використання та залучення коштів, а також координувати власну діяльність з роботою цих відділів; вони повинні бути впевнені в тому, що пріоритети й цілі управління ліквідними коштами очевидні.

3) Потреби банку в ліквідних коштах та рішення щодо їх розміщення повинні постійно аналізуватися з метою запобігання як надлишку, так і дефіциту ліквідних коштів.

Таким чином, вітчизняні банки повинні самостійно забезпечувати підтримку власної ліквідності на заданому рівні на основі аналізу її стану, що складається на конкретні періоди часу, а також здійснювати прогнозування результатів діяльності та проводити науково обґрунтовану економічну політику щодо пасивних та активних операцій.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Національного банку України: статистичні дані. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
2. Міщенко В.В., Сомик А.В. Ліквідність банківської системи: економічна суть, структура і методологічний підхід до аналізу. Вісник Національного банку України. 2008. № 11. С. 6–9.
3. Безвух С.В. Ліквідність банку: сутність та фактори впливу. Ефективна економіка. 2015. № 12. С. 25–30.

АНАЛИЗ ЛИКВИДНОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Аннотация. В статье проведены теоретические исследования состояния ликвидности банковского сектора Украины. Проанализировано состояние ликвидности коммерческих банков в банковском секторе Украины. Выявленные проблемные вопросы касательно регулирования ликвидности и пути их решения. Предоставлены рекомендации по совершенствованию регулирования ликвидности банков.

Ключевые слова: ликвидность банковского сектора, регулирование ликвидности, активы, банковский сектор, финансовая нестабильность, нормативы, НБУ.

ANALYSIS OF LIQUIDITY OF THE BANKING SECTOR OF UKRAINE

Summary. The article deals with theoretical studies of the state of liquidity of the banking sector of Ukraine. Analyzed the state of liquidity of commercial banks in the banking sector of Ukraine. Identified problem issues related to liquidity management and ways to solve them. Recommendations on improvement of liquidity regulation of banks are given.

Key words: banking sector liquidity, liquidity regulation, assets, banking sector, financial instability, regulations, NBU.